Cetatea dacică de la Căpâlna (com. Săsciori, jud. Alba). După 19 ani… UNESCO

Marius-Mihai CIUTĂ

In honorem Barbara Deppert-Lippitz

Abstract

The present paper deals with the problematic of the protection measurements for a UNESCO monument, the Dacian fortress from Căpâlna (Alba District), from a judiciary point of view. The cause of the approach is the recovery of a hoard of golden jewelleries, stolen in 2001 from the Dacian fortress of Căpâlna. After 7 years of illegal trafficking of the artefacts on the black market of antiquities, the Romanian law enforcements recovered the hoard from Germany, with the generous support of an expert from Frankfurt am Main. An important detail is the reconstruction of the "discovery circumstances" inside the protected area of Căpâlna fortress by the archaeological poachers from Deva (Hunedoara District). The site of the Dacian fortress in Căpâlna was included into the UNESCO list of monuments in 1999, together with 5 other similar fortresses from Hunedoara District. The author describes how he personally saw the archaeological site during the past 12 years, since he has been involved in judicial investigations of the recovery of the gold jewellery stolen from there. Details of the access route, the monument marks, the history of the research, the presentation of the results of the archaeological research, the results of the illegal interventions carried out by the poachers of the archaeological sites are presented. The conclusions of the study are not encouraging, as the way in which the UNESCO monument is presented today is far from what it should be or what national and international laws in the field of protection of cultural heritage mention.

Keywords: Dacian fortress, Căpâlna (Alba County), penal investigation, conservation-restoration.

Studiul de față se dorește a fi o radiografie a modului în care au fost aplicate normele de protejare și de punere în valoare a unui monument UNESCO din România – cetatea dacică de la Căpâlna-*Dealul Cetății* (com. Săsciori, jud. Alba)[1]. Relaționarea autorului cu acest monument a fost ocazionată de desfășurarea unor activități specifice în cadrul unor dosare penale, când a fost investigată comiterea unor infracțiuni în acest sit arheologic, începând din anul 2000. Este vorba despre dosare ce au vizat efectuarea de detecții neautorizate în cuprinsul sitului arheologic, producerea de distrugeri asupra zidurilor cetății,

[1] Monumentul a fost inclus în Lista patrimoniului mondial UNESCO prin decizia din 2 decembrie 1999, https://whc.unesco.org/en/list/906.

sustragerea de artefacte arheologice – susceptibile a aparține patrimoniului cultural național – din contexte *in situ*, conservate timp de aproape 2000 de ani, de la cucerirea și abandonarea acestei fortificații de către romani.

La 28 ianuarie 2009, Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia primea în colecțiile sale un lot de artefacte antice, compus din trei piese, recuperat cu două zile înainte din Frankfurt am Main (Germania). „Bijuteriile călătoare", cum au fost numite de-a lungul investigațiilor judiciare, reveneau, în sfârșit, acasă, la mai bine de 7 ani de la sustragerea din contextul lor originar – cetatea dacică de la Căpâlna. Ca protagonist al acestui demers, ca membru al echipei investigative care a trudit la documentarea faptelor penale petrecute în cetatea dacică, dar și ca arheolog legat organic de problematica protejării patrimoniului cultural, acest moment a făcut ca legătura cu situl arheologic UNESCO să devină una cu conotații personale. A urmat, evident, inventarierea și clasarea pieselor în categoria Tezaur a Patrimoniului Cultural Național[2]. Lumea științifică a oscilat, de la bun început, între încântarea sinceră a recuperării și depunerii în muzeu a unor astfel de piese remarcabile (destul de rare chiar și pentru arheologi!) și scepticismul legat de contextul de proveniență, respectiv de încadrarea cultural-cronologică a lor, propusă de cei desemnați să efectueze expertizele de specialitate în cadrul urmăririi penale. La momentul de față, procesul penal privind sustragerea și traficarea acestor piese[3] s-a încheiat printr-o sentință definitivă[4]. Mai mult, pentru ca experții în cea de a doua epocă a fierului să aibă posibilitatea de a se apleca mai atent, în sfârșit, asupra acestei descoperiri arheologice, autorul se află în situația de a oferi cât mai multe detalii legate de circumstanțele descoperirii artefactelor[5], pentru cât mai corecta interpretare a semnificației lor, a rolului pe care l-au jucat în epoca în care au fost confecționate, utilizate, depuse și/sau abandonate.

Patrimoniul cultural național, așa cum este el definit și tratat în societatea românească la început de mileniu III, are, fără nicio îndoială, un destin aflat sub

---

[2] *Colier* – nr. inv. D.4709; *Cercel nr. 1* (4 perle) nr. inv. D.4710; *Cercel nr. 2* (3 perle) nr. inv. D.4711. Piesele au fost clasate, prin ordin de clasare al ministrului culturii OMCCPN nr. 2222 din 02.06. 2009, în categoria Tezaur. Vezi site-ul web: http://clasate.cimec.ro/detaliu.asp?k=0AF04AFFD7D34E22A2C887285BA05634.

[3] Urmărirea penală a fost efectuată în cadrul dosarului penal nr. 300/P/2010, în supravegherea Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, fiind disjuns din cel cu nr. 440/P/2008, respectiv 151/P/2005, numite generic: *Dosarele aurului dacic*. Informații din rechizitoriul care a însoțit dosarul la prima instanță (depus la 24.09.2012 la Tribunalul Hunedoara), precum și date din dosarul propriu-zis se regăsesc în studiul de față.

[4] Prin sentința din decembrie 2017, cei doi lideri ai grupării care a sustras piesele din situl arheologic au fost condamnați la pedepse cu închisoarea, iar unul dintre cei care au exportat ilegal piesele din țară a fost condamnat cu suspendare, în condițiile recuperării prejudiciului.

[5] Ciută 2018.

semnul nefericirii, al incapacității și uneori al absurdului. Rândurile care urmează cuprind o istorisire care, trebuie precizat, reprezintă o excepție. O excepție izolată într-o regulă prea mare: aceea a pierderii, iremediabile, a unor părți din patrimoniul cultural, prin *braconarea* siturilor arheologice și exportarea ilegală a produselor infracțiunii. În cele ce urmează nu vom parcurge „povestea" colierului și cerceilor furați, scoși din țară și apoi recuperați, deoarece acest demers a fost deja făcut. Vom prezenta însă modul în care s-a prezentat acest obiectiv extrem de important – un monument istoric aflat pe Lista UNESCO, aflat pe Lista monumentelor istorice din România, pe lista „scurtă" a siturilor arheologice de interes național și prioritar și în Repertoriul Arheologic Național.

Cetatea dacică de la Căpâlna este situată în Munții Sebeșului[6], care intră în componența Munțiilor Șureanului, cu o poziție oarecum *periferică* în cadrul sistemului de fortificații dacice din Munții Orăștiei. Inclusă în anul 1999 pe *Lista patrimoniului mondial* UNESCO, odată cu celelalte cinci fortificații similare din județul Hunedoara[7], cetatea de la Căpâlna este ușor de abordat, fiind situată foarte aproape (cca 2 km) de DN 67C (Transalpina), pe un drum greu accesibil autoturismelor de teren (pe Valea Gărgălăului, la nord) sau pe o potecă, la sud (Pârâul Râpii).

Cercetată sporadic din prima jumătate a secolului trecut și sistematic în anii 50-60[8], cetatea își dezvăluise o mică parte din secrete, suficiente însă pentru a se cunoaște faptul că ea aparținuse sistemului mai sus amintit al Regatului Dac în perioada sa clasică (sec. I a.Chr. – începutul sec. II p.Chr.), că fusese construită undeva către finalul domniei lui Burebista (sau imediat după acesta), că zidurile sale fuseseră realizate în aceeași tehnică cu cea surprinsă la cetatea contempo-

---

[6] Situl a fost cercetat sistematic, parțial, în cea de a doua jumătate a secolului XX: Glodariu, Moga 1989; Glodariu Moga 2006, p. 14-18; Borangic 2017, p. 132-134.

[7] *Lista monumentelor patrimoniului mondial UNESCO*, având nr. de identificare cod 609-006 [1999]: sat Căpâlna, com. Săsciori, jud. Alba cod LMI - AB-I-s-A-00020, coord. 23° 36' E, 45° 48' N. 906. Cetățile sunt protejate și prin *Ordonanța Guvernului nr. 47/30 ianuarie 2000 privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din Lista patrimoniului mondial*, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 564 din 19 octombrie 2001. Se adaugă HG 1268/2010 *privind aprobarea Programului de protecție și gestiune a monumentelor istorice înscrise în Lista patrimoniului mondial UNESCO*, publicată în MO, nr. 11 din 5 ianuarie 2011, ce prevedea constituirea unor ***comitete de organizare***, care să-și împartă atribuții clare în privința planurilor de management necesare pentru gestionarea monumentelor. Pentru cetățile dacice, aceste comitete au fost create de către consiliile județene (Alba și Hunedoara). Cetatea Căpâlna se află *în paza și administrarea* Consiliului Județean Alba, prin Muzeul Național al Unirii.

[8] Glodariu, Moga 1989; Glodariu Moga 2006, https://patrimoniu.gov.ro/component/content/article/17-monumente-istorice/unesco/92-cetatile-dacice-din-muntii-orastiei (site accesat la 05.07.2018); Borangic 2017, 132-134.

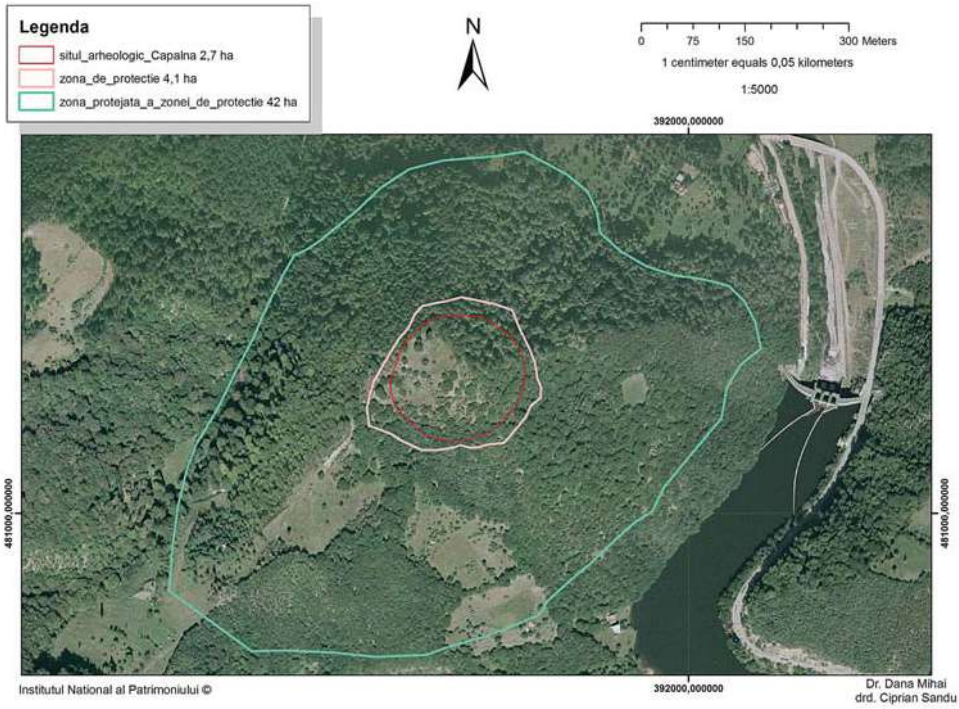

Fig. 1. Cetatea dacică de la Căpâlna, cu indicarea sitului, a zonei de protecție și a zonei protejate a sitului (sursa: https://patrimoniu.gov.ro/images/rapoarte-unesco-2015/Raport-de-monitorizare-Cetatile-Dacice-din-Muntii-Orastiei-2015.pdf)
Fig. 1. Aerial view of the Dacian fortress of Căpâlna, indicating the site, the protection area and the protected area

rană de la Costești-*Cetățuie*, că fusese amplasată într-o poziție dominantă, strategică, greu accesibilă, ce controla Valea Sebeșului și comunicarea spre sud, spre Polovragi[9], făcând legătura facilă cu cetatea de la Tilișca spre est și cu cea de la Cugir spre vest, că intrarea în cetate fusese flancată de două turnuri patrulatere (un turn-locuință și un turn de poartă) (fig. 2), în centrul ei se afla acropola, pe o platformă de stâncă relativ rectangulară, iar pe terasa dinspre sud-est se aflase un templu. S-a lansat o primă ipoteză că cetatea ar fi fost cucerită în primul război daco-roman de cavaleria lui Lusius Quietus[10], care ar fi cucerit și cetățile de la Tilișca și Cugir, fiind apoi parțial demantelată, iar în al doilea război a fost refăcută în grabă, sfârșind la finele acestuia prin a fi incendiată[11].

[9] Glodariu, Moga 1989, p. 126-130; Glodariu, Moga 2006, 142-146; Pescaru, Pescaru 2009, 47-51.

[10] Ipoteză cu care I. Glodariu nu a fost de acord, deoarece considera că acest corp de cavalerie ar fi avut alt itinerariu (Glodariu, Moga 1989, 130; Glodariu, Moga 2006, 146).

[11] Glodariu, Moga 1989, 126-130; Glodariu, Moga 2006, 142-146; Borangic 2017, 132-134.

Fig. 2. Imagini din timpul efectuării cercetărilor arheologice (după Glodariu, Moga 1989). Detalii asupra turnului-locuință, descoperit în zona intrării în cetate
Fig, 2. Details during the archaeological excavations (Glodariu, Moga 1989)

În fine, fortificația (sau ce a mai rămas din ea) a fost reutilizată în Evul Mediu, probabil ca punct de observație.

Începând cu anii 2001-2002, în arealul cetății s-a înregistrat o creștere evidentă a numărului semnalărilor de *braconieri* ai siturilor arheologice, dotați cu detectoare de metale, veniți îndeosebi din județul Hunedoara, unde deja înregistraseră „descoperiri" atât de importante și de valoroase, încât intervenise o anumită concurență în efectuarea de detecții! În primăvara anului 2001, doi arheologi din Alba Iulia, care urcau periodic la cetate, semnalau primele gropi lăsate de detectoriști pe terasele din interiorul cetății. Atrăgea atenția una cu aspect de secțiune/sondaj arheologic în forma literei L (6x2,5x1m), pe o terasă de lângă acropolă. Groapa era neastupată. După aspectul ei și al pământului excavat se putea bănui că fusese săpată recent (fig. 3, 5). În luna octombrie, arheologii, reveniți, au constatat aceeași situație: *„...groapa de braconaj de mari dimensiuni, iar în interiorul și în jurul cetății (în special pe versanții și pe terasele de pe extremitatea nordică și estică) apăruseră noi gropi (12-15), de mai mici dimensiuni"*[12].

Fig. 3. Vedere aeriană asupra cetății Căpâlna dinspre nord-vest. Săgeata indică groapa de mari dimensiuni săpată ilegal în anul 2001, vizibilă și astăzi (foto Zoltan Czajlik MNIT)
Fig. 3. Aerial view of Capalna fortress, northwest. The arrow indicates the large poachers pit (2001), still visible (photo Zoltan Czajlik, MNIT)

[12] Extras din dosarul penal 130/P/2006.

Ultima cercetare arheologică în situl arheologic a fost în anul 1996, când a fost abordată una dintre terasele situate la baza dealului pe care se află cetatea, cu prilejul unor suspiciuni legate de efectuarea unor braconaje arheologice care ar fi dus la descoperirea unui depozit de unelte din fier. Practic, din secolul trecut sau, altfel spus, de dinainte ca ea să devină monument UNESCO, în cetate nu a mai fost efectuată nicio cercetare arheologică.

Circumstanțele în care s-au efectuat braconajele nu sunt foarte exacte, deoarece la acel moment cetatea nu benefica de pază, de o expunere, să-i spunem, turistică, și nici măcar de un responsabil care să o verifice *efectiv* periodic – deși vorbim despre monument UNESCO[13]. Iată de ce detectoriștii nu au făcut niciun efort pentru a-și șterge urmele. După 3-4 ani, în anul 2006, la momentul efectuării primelor *cercetări la fața locului* în cadrul investigațiilor judiciare, cetatea era încă împânzită de gropi cu diverse dimensiuni, neastupate, asociate cu resturi menajere (pungi de plastic inscripționate cu numele unor firme din Deva și din Hunedoara, ziare etc.), ce indicau proveniența celor care au efectuat aici prospecții și săpături ilegale.

În luna august a anului 2003, tot ca urmare a unui astfel de apel, la fața locului s-a deplasat ofițerul de poliție din cadrul Serviciului de Investigații Criminale al I.P.J. Alba, care avea în responsabilitate linia de muncă patrimoniu cultural național[14], împreună cu directorul de atunci al D.J.C.C.P.C.N. Alba, un arheolog de la aceeeași instituție[15] și un arheolog de la muzeul din Sebeș. Cu acest prilej au fost identificate noi gropi în cetate, iar în una dintre acestea, din zona terasei de sud-est din interiorul cetății, au fost găsite mai multe fragmente provenite de la un obiect din cupru sau bronz, fiind fotografiate *in situ*[16] (fig. 4 a-d). Lipsa oricăror alte probe a făcut ca acest caz să fie unul clasat, iar groapa a rămas neacoperită, martor tăcut al *crimelor* înfăptuite pe terasele cetății.

La 6 aprilie 2005, organele judiciare care erau angrenate în investigarea sustragerii și valorificării brățăților multispiralice din aur de la Sarmizegetusa Regia au fost sesizate cu privire la un *tezaur alcătuit dintr-un colier cu pandantive și doi cercei din aur, sustras în perioada 2002-2003 (?), cel mai probabil din situl arheologic al cetății dacice de la Căpâlna, jud. Alba*. S-a aflat astfel că în anii

[13] Abia din anul 2006, ca urmare a deschiderii primului dosar penal, sub supravegherea Parchetului de pe lângă Tribunalul Alba (130/P/2006), și a apelurilor repetate ale structurilor judiciare, cetatea a beneficiat de un paznic – un localnic, proprietarul gospodăriei aflate cel mai aproape de cetate, acesta fiind angajat de Consiliul Județean Alba.

[14] Inspectorul principal (la acel moment) Radu Tomuța.

[15] Dan Dorin Ovidiu și Gabriel Tiberiu Rustoiu.

[16] „Tot cu această ocazie s-a constatat că porțiuni importante ale zidului cetății au fost vandalizate, blocurile de piatră fiind dislocate din poziția lor inițială și prăvălite la pământ” (fig. 7) (extras din dosarul 130/P/2006).

Fig. 4. Fotografii din august 2003: zidul turnului-locuință prăbușit (**a-b**); gropi săpate de braconieri (**c-d**) (foto R. Totoianu 2003)
Fig. 4. Photos taken in August 2003: the wall of the dwelling-tower collapsed (**a-b**); pits dug by poachers (**c-d**). (photo by R. Totoianu)

2004-2005, în orașul Deva, „placa turnantă a criminalității organizate și a traficului de artefacte de proveniență arheologică", *în lumea bună cu dare de mână*, a circulat o dischetă *floppy* 3,5", ce conținea 14 fișiere de tip imagine, conținând fotografii ce înfățișau un colier cu pandantive de formă biconică, asociat unei perechi de cercei, modelați în forma *nodului lui Herakles*.

La 5 iunie 2005, cu ocazia unui simpozion al Muzeului Național al Unirii, organizat în colaborare cu D.J.C.C.P.C.N. și cu o asociație istorică din Alba Iulia, s-a organizat o excursie la cetatea de la Căpâlna, la care au participat angajați au Muzeului Unirii, ai Direcției, cadre ale Universității, studenți. La fața locului au fost făcute fotografii asupra *gropii mari* (surprinsă din anul 2001) (fig. 5). S-au sesizat și alte gropi, mai recente, ocazie cu care s-a pus în discuție problema pazei cetății.

Luna aprilie a anului 2006 a fost momentul în care echipa investigativă a efectuat prima deplasare la fața locului, constatând starea reală de protejare și conservare a sitului, respectiv a cetății. Pe întreg traseul din municipiul Sebeș către Căpâlna, nu exista niciun indicator care să precizeze existența, în această zonă, a unui monument UNESCO. Imediat după podul care trece peste apa

Fig. 5. Groapa de braconaj semnalată în anul 2001 (foto R. Totoianu, 2005)
Fig. 5. The poaching pit reported in 2001 (photo by R. Totoianu, 2005)

Fig. 6. Tabla indicatoare a locului de acces spre cetate (foto M.-M. Ciută, aprilie 2006)
Fig. 6. Signboard of the access road to the fortress (photos by M.-M. Ciută, April 2006)

Sebeșului (sau Apa Frumoasei) la ieșirea din satul Căpâlna, spre amonte, în apropierea unei pensiuni situate pe partea dreaptă a șoselei, la poalele dealului pe care se află cetatea, în proximitatea intersecției cu drumul amenajat care urca spre cetate, se afla un panou din tablă, într-o stare de învechire evidentă, care preciza, printr-un text greu lizibil, parțial șters, faptul că la cca 2 km se află o cetate dacică (fig. 6).

Drumul de urcare s-a dovedit a fi unul dificil, abrupt, însă relativ accesibil unui autoturism de teren. La intrarea în cetate nu se afla niciun panou, nicio avertizare, doar o bancă din lemn ruptă și o troiță din lemn. În imediata apropiere a intrării, pe panta relativ abruptă a glacisului cetății deasupra șeii ce se creează venind dinspre Dealul Stăuinilor, paralel cu poteca ce urcă spre cetate, se constată prezența a două secțiuni longitudinale, perpendiculare pe liniile de nivel ale dealului, care nu au fost acoperite[17]. Aproape de turnul de intrare, zeci de blocuri ecarisate, ce prezentau caracteristici și profilaturi specifice pieselor componente ale anticului *murus dacicus*, erau dispersate de-a lungul drumului de acces. O serie de blocuri de piatră ecarisată din structura conservată în elevație a zidurilor cetății (*murus dacicus*), în special a turnului-locuință și a turnului de intrare, au fost găsite dislocate și prăbușite, abandonate într-o stare ne-

[17] Din analiza planului general al cercetărilor, rezultă că acestea sunt secțiuni de control și informare stratigrafică executate în campaniile anilor 50.

Fig. 7. Distrugeri ale zidurilor de curtină și ale zidurilor turnurilor din interiorul cetății (foto M.-M. Ciută, aprilie 2006)
Fig. 7. Destruction of curtain walls and tower walls inside the fortress (photos by M.-M. Ciută, April 2006)

corespunzătoare, dovedind faptul că în structura acestora au existat, probabil, elemente metalice, care au atras atenția detectoriștilor (fig. 7).

Situl arheologic, puternic afectat de actele de „vandalism", se prezenta într-o stare deplorabilă. Cea de a doua asiză a zidului turnului-locuință era prăbușită pe alocuri, fiind dislocate și prăbușite la baza sa mai bine de 10 astfel de blocuri.

Fig. 8. Gropi de braconaj arheologic identificate în interiorul cetății (M.-M. Ciută, aprilie 2006)
Fig. 8. Pits of archaeological poaching identified inside the fortress (photos by M.-M. Ciută, April 2006)

Pământul cândva susținut de acestea s-a scurs spre interiorul și exteriorul zidului, Aceeași situație a fost sesizată și la zidul de curtină al cetății, sub care se află un drum care circumscrie mamelonul cetății. În repetate locuri, blocurile ecarisate sunt prăbușite în drum, iar unele au fost rostogolite dincolo de drum, oprite în diverse poziții pe pantele abrupte cu expunere estică, sudică și nordică. În sectorul estic, câteva blocuri au fost luate din poziția lor inițială și rezidite într-un mod curios, perpendicular pe traseul zidului cetății, fiind sprijinite de un copac secular. Această amenajare a arătat că persoanele care au făcut aceste distrugeri au avut timp și resurse suficiente pentru demersul lor.

Au fost constatate frecvente gropi de diferite dimensiuni (în număr de peste 100), mai vechi sau mai recente, după modul în care erau acoperite de frunze sau vegetație, răspândite pe întreaga suprafață a fortificației, precum și în imediata apropiere a ei, pe terasele amenajate antropic spre nord-est și spre sud-est (fig. 8). Unele dintre ele, fiind mai vechi, erau colmatate, altele, mai recente, erau acoperite doar de frunze. A fost recunoscută și groapa de braconaj făcută în anul 2001 (fig. 8/b). Au fost identificate și gropi acoperite cu glii, în scopul ascunderii activităților de săpături ilegale, trădând *moduri de operare* diferite și,

poate, persoane diferite. În fine, pe acropola cetății se aflau vetre de foc, utilizate în repetate rânduri, resturi menajere etc. S-a procedat la fotografierea tuturor acestor stări de fapt și la informarea instituțiilor responsabile.

Ulterior, de-a lungul anului 2006, au fost trimise de către organele de cercetare penală mai multe adrese Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia și Consiliului Județean Alba, prin care, odată cu informarea privind situația sesizată la efectuarea cercetărilor la fața locului, se solicita luarea măsurilor legale prin care să fie evitată expunerea acestui monument la riscurile antropice și naturale evidente și... iminente. Ca urmare a acestor demersuri din toamna anului 2006, cetatea a beneficiat, în sfârșit, de un paznic, angajat al Muzeului Național al Unirii, respectiv remunerat de C.J. Alba.

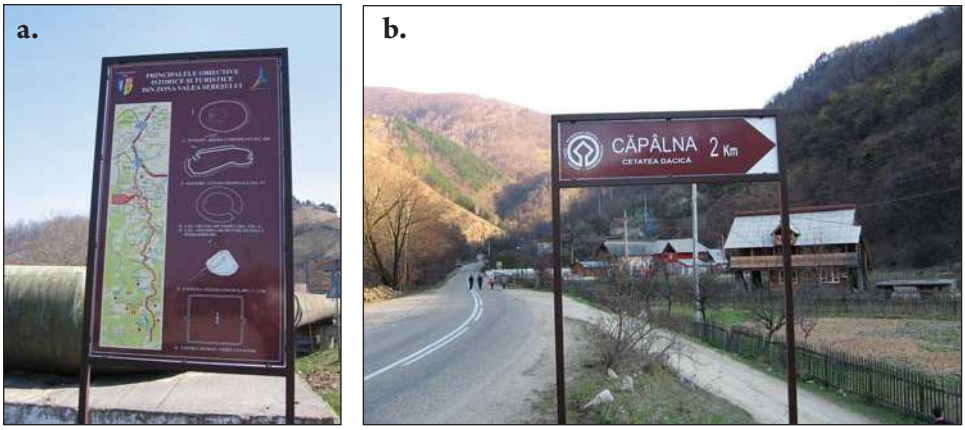

Fig. 9. Marcaje de semnalizare privind obiectivele de pe Valea Sebeșului (**a**) și indicator al drumului către cetatea de la Căpâlna (**b**) (foto M.-M. Ciută 2007)
Fig. 9. Signage marks on the objectives on the Sebeș Valley (**a**) and indicator of the road to the fortress of Căpâlna (**b**) (photos by M.-M. Ciută 2007)

Investigațiile judiciare au impus efectuarea de deplasări repetate la fața locului, pe cetatea de la Căpâlna, pentru identificarea de noi probe în dosarul penal, precum și pentru efectuarea demersurilor de reconstituire a circumstanțelor în care detectoriștii au efectuat detecțiile neautorizate în cetate. La deplasarea efectuată în luna martie a anului 2007, însoțiți de angajați ai D.J.C. Alba[18], am constatat apariția unor elemente noi în ceea ce privește modul de semnalizare al sitului și monumentului istoric; ca urmare a demersurilor Consiliului Județean Alba, a aparatului de specialitate din cadrul acestuia, au fost montate mai multe panouri semnalizatoare și de informare. Primul panou este dispus în centrul localității Săsciori, pe partea stângă a Trans-

[18] La fața locului au fost prezenți Drîmbărean Matei, director executiv al DJC Alba, și Mazălu Dan, consilier pe probleme de monumente istorice al Direcției pentru Cultură Alba.

alpinei, și informează despre „principalele monumente istorice și turistice de pe Valea Sebeșului”. Având cromatica specifică marcajelor de monument istoric, panoul este pe cât de generos ca informație, pe atât de eficient, fiind expus într-un loc cu maximă vizibilitate.

Mergând mai departe, am constatat că panoul cu textul ilizibil a dispărut, în locul lui apărând un indicator al drumului către Căpâlna-Cetățuie, simbolul convențional făcând, în sfârșit, precizarea că este vorba despre un monument UNESCO (fig. 9). Drumul de acces nu a prezentat diferențe față de anul anterior, însă, la locul de intrare spre cetate de pe Șaua Stăiunilor, am avut surpriza plăcută să întâlnim un panou indicator, cuprinzând excelente detalii legate de acest monument, precum și despre cele mai reprezentative rezultate ale cerce-

Fig. 10. Panoul indicator aflat la intrarea în cetate, cu planul topografic al fortificației, unitățile de cercetare arheologică și explicațiile aferente (foto M.-M. Ciută, 2007)
Fig. 10. The indicator panel at the entrance to the fortress, with the topographic plan of the fortification, the archaeological research units and the related explanations (photo by M.-M. Ciută, 2007)

tărilor arheologice din acest obiectiv, inspirat completate cu un plan topografic al cetății cu precizarea principalelor elemente de arhitectură militară, respectiv cu indicarea etapelor cercetării arheologice. În mod inspirat, este precizată apartenența obiectivului la Lista monumentelor istorice din România, dar și la Lista monumentelor UNESCO (de interes mondial) (fig. 10). Astfel, nimeni nu mai putea invoca, în apărare, faptul că nu știa că se află într-o rezervație arheologică, protejată de legislația națională și mondială, atunci când efectua activități interzise de legea penală în materie de protejare a patrimoniului cultural național.

Din nefericire, interiorul cetății arăta neschimbat. Aceleași gropi de braconaj arheologic, aceleași blocuri de calcar prăbușite, aceleași vandalizări ale zidurilor și ale turnurilor (fig. 11). În plus, au fost evaluate efectele negative ale unei recente tăieri de arbori de mari dimensiuni, efectuată în cetate în lipsa unei su-

pravegheri din partea unor specialiști ai instituțiilor abilitate în acest domeniu, care a afectat starea de integritate a zidurilor (fig. 11/b).

Investigațiile judiciare au dus la recuperarea colierului și a cerceilor de aur sustrași din situl arheologic de la Căpâlna[19]. Artefactele au suscitat intervenții pertinente din partea unor specialiști încă din timpul urmăririi penale, prezența lor în acest sit reprezentând o premieră și, ca orice premieră, a fost și este percepută cu multe rezerve[20].

Fig. 11. Zidurile turnului-locuință, cu cea de a doua asiză de pe latura de vest (**a**) și de nord (**b**) prăbușite. Se observă blocul de piatră care păstrează semnul de meșter (**c**) (foto M.-M. Ciută 2007)

Fig. 11. The walls of the dwelling tower, with the second ashes on the west side (**a**) and north (**b**) collapsed. A block of stone that keeps the craftsman's mark (**c**) is observed (photo by M.-M. Ciută 2007)

Este imposibil, la momentul de față, să putem localiza/identifica cu exactitate care este groapa din care au fost sustrase cele trei piese care fac obiectul prezentului studiu. Un demers necesar ar fi acela al identificării și inventarierii tuturor gropilor încă vizibile din arealul cetății, al prelevării de probe de sol în

[19] Ciută 2018.

[20] Asupra problematicii ridicate de localizarea contextului de descoperire, dar și a deducțiilor logice pe marginea dezbaterilor judiciare și istorice, vezi Ciută 2018.

scopul comparării acestora cu depunerile care se află încă pe cele trei piese. Din groapa cu aspect de sondaj din preajma acropolei, încă deschisă, ar putea fi sitat tot pământul, prilej cu care ar putea fi recuperate și alte artefacte. În fine, reluarea cercetărilor sistematice din cetatea de la Căpâlna ar putea să aducă multe elemente de clarificare, inclusiv pentru ceea ce a însemnat perioada anilor 2001-2006, în care situl a fost frecvent „vizitat" de detectoriști.

Fig. 12. Colierul din aur cu pandantivi și perechea de cercei din aur, fotografiați în timpul repatrierii (foto M.-M. Ciută, 2009)
Fig. 12. The gold necklace with pendants and the pair of gold earrings (photo by M.-M. Ciută, 2009)

Numărul mare de gropi din interiorul cetății și din imediata apropiere a arealului exterior, precum și cele identificate pe diferite terase situate la sud, nord și est de cetate – unele chiar dincolo de pârâul Gărgălău, ce delimitează, la nord, Dealul Cetății (punctul La Ferigă etc.) – dar și pe culmea situată la vest de aceasta, ne fac să ne gândim dacă nu cumva colierul și cerceii au fost depuși în proximitatea ei, în arealul locuirilor civile, mai precis la limita acestora, cu aceleași posibile semnificații votiv/apotropaice cu cele ale depunerilor similare din proximitatea fortificației și Zonei Sacre de la Sarmizegetusa Regia[21]. Lumea dacică a secolelor I a.Chr.-II p.Chr. a fost una extrem de cosmopolită, permeabilă și dinamică[22], astfel că produsele de lux, în special bijuteriile (din motive mai mult decât evidente!), au beneficiat de o circulație deosebită, atipică uneori.

În anul 2014 mass-media locală anunța debutul unor profunde operațiuni de conservare și restaurare a cetății de la Căpâlna, cu fonduri „extrem de generoase"[23]. Erau avansate propuneri îndrăznețe de reconstituire 3D a fortificației. Au fost implicați specialiști ai Universității „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia pentru a face prospecții geofizice, ca parte a studiului geologic al proiectului. Însă, spre dezamăgirea celor interesați de patrimoniul cultural istoric,

[21] Ciută, Condruz 2013.

[22] Există o bibliografie bogată pe marginea importurilor descoperite în așezările și cetățile dacilor.

[23] https://adevarul.ro/locale/alba-iulia/foto-video-cetatea-dacica-capalna-restaurata-printr-un-proiect-5-milioane-euro-1_53294ad60d133766a8084e14/index.html; accesat la 07.07.2018.

nimic nu s-a schimbat în cetate până în momentul de față în această direcție. Doar foarte multă vegetație, care a crescut, nestingherită, pe terasele și versanții cetății. Se pune întrebarea, firească, cine ar putea gira și coordona un astfel de proiect de vreme ce în cadrul instituțiilor de specialitate din județul Alba, la momentul de față, nu mai există niciun specialist sau expert în arheologie clasică de epocă dacică.

Fig. 13. Echipamentele de detecție abandonate de braconieri (**a**), detectoarele de metale confiscate (**b**), gropi de braconaj făcute în cetate, identificate la efectuarea cercetării la fața locului (**c-f**)

Fig. 13. Detection equipment abandoned by poachers (**a**), seized metal detectors (**b**), poaching pits made in the fortress, identified during on-site research (**c-f**). (photo by M.-M. Ciută, 2015)

La 25 august 2015, în cetatea Căpâlna au fost surprinși în flagrant doi *detectoriști* din Cluj-Napoca[24], aflați în căutare de comori și *senzații tari*.

De data aceasta norocul a surâs zeiței Clio, iar paznicul cetății – care își merită pe deplin titlul[25] – a alertat autoritățile. Braconierii sitului arheologic au fost prinși în flagrant (fig. 13) și au de suportat rigorile legii, fiind trimiși în judecată și condamnați. Dar ce poate face un singur om (paznic) în fața unei arii protejate de peste 42 de hectare, pe un teren accidentat, împădurit, ostil, dar și a unor tineri bântuiți de *sindromul Indiana Jones*, bine dotați logistic, aflați în căutarea comorilor neprețuite ale dacilor și a celebrității presupuse *sine qua non* de descoperirea lor?

Ne-am fi așteptat ca după 15 ani de anchete, procese penale și condamnări grele la închisoare, cetățenii români să fi învățat ceva din experiențele primilor *braconieri ai siturilor arheologice*[26]. Se pare că nu. Mirajul comorilor ascunse și-a pus amprenta asupra unei generații lipsite de o scară a valorilor, iar *păcatul* tinde să se moștenească. Acei braconieri, unii aflați în închisori unde își ispășesc pedeapsa, alții fugiți prin diverse țări, au rămas la fel de săraci, material și spiritual, dar mult mai obosiți și prematur îmbătrâniți. Alții dintre ei au luat, de timpuriu, *drumul Styxului,* dovadă incontestabilă a justiției divine, atotputernice și atoteficiente. Poate că cei rămași în viață vor scrie chiar ei, cândva, „uitând că au uitat", despre aceste evenimente și își vor pune singuri întrebarea dacă a meritat efortul acesta blestemat de a șterge – prin decontextualizarea artefactelor – și așa puținele dovezi arheologice care ne-au mai rămas *de la* și *despre* daci...

Post-scriptum

În luna iunie a anului 2018, autorul rândurilor de față, însoțit de prof. univ. dr. Sergiu Musteață, a realizat un ghidaj la cetatea de la Căpâlna. Prilej excelent pentru a observa ultimele evoluții în ceea ce privește măsurile luate pentru conservarea, restaurarea și valorificarea turistică a unui monument UNESCO în preajma sărbătoririi a... două decenii de la introducerea acestuia în selecta listă mondială a monumentelor istorice. Am constatat că la ieșirile din Sebeș de pe autostrada A10 (Sibiu Orăștie), nu există niciun indicator care să sugereze că la

[24] În cadrul dosarului penal nr. 1245/P/2015, aflat sub supravegherea Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia, inculpații CDO și SDȘ, din Cluj-Napoca, au fost puși sub urmărire penală pentru efectuarea de detecții neautorizate în situl arheologic.

[25] Gheorghe Aloman din Căpâlna.

[26] Dosarele desemnate generic sub numele „**Aurul dacilor**", prin intermediul cărora s-au recuperat în ultimii 10 ani – prin proceduri specifice de asistență judiciară internațională – mii de artefacte cu semnificație pentru istoria antică, au fost coordonate de Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Alba Iulia și, din 2016, de Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, București.

cca 15 km se află un monument UNESCO, deși, în mod diferit, la ieșirile de la Romos, există mai multe indicatoare care trimit către cetățile dacice din Munții Orăștiei, la rândul lor, monumente UNESCO.

Am mai constatat că indicatorul care marchează intersecția cu drumul de urcare spre cetate a suferit de pe urma intemperiilor și a trecerii anilor (2006-2018!), fiind în mod evident afectat (fig. 14). Surpriza neplăcută a urmat însă

Fig. 14. Ipostaze actuale. Indicatorul drumului de acces (**a**), porți metalice ce interzic accesul auto pe drumul spre monumentul UNESCO (**b**), indicator pietonal spre cetate (**c**), panoul explicativ cu una dintre secțiunile de cercetare neastupate (**d**), starea actuală a zidurilor cetății (**e-f**) (foto S. Musteață 2018)

Fig. 14. Current outposts. Access road indicator (**a**), metallic gates forbidding car access to the UNESCO monument (**b**), pedestrian indicator towards the fortress (**c**), explanatory panel with one of the old research unit (**d**), current state of the fortress walls (**e-f**) (photo by S. Musteață 2018)

ulterior, când am constatat că drumul de acces dinspre partea nordică, de pe Valea Gărgălăului nu mai este practicabil din două motive, care se presupun reciproc: a fost acoperit de vegetație, deoarece proprietarii loturilor de pământ care sunt suprapuse de acest drum au decis să oprească accesul pe terenul lor, instalând porți metalice de trecere, prevăzute cu sisteme de închidere (lacăte). Ca urmare a intervenției autorilăților locale, s-a ajuns la un compromis, în sensul că aceste porți au rămas, dar sistemele de închidere sunt lăsate dechise în zilele de week-end, când, se presupune, turiștii ar dori să viziteze cetatea. Această realitate face imposibil accesul, fie și parțial spre cetate cu autovehicule de teren, lungind considerabil timpul de ascensiune la mai bine de 40-50 de minute. Panoul de la intrarea în cetate, deși mutat de la locul său inițial, se păstra mult mai bine, grație poziționării sale în umbră. Interiorul cetății însă este neschimbat. Practic, din anul 2001 groapa de braconaj arheologic din proximitatea acropolei este neschimbată, poate ceva mai colmatată, zidurile turnurilor sunt mai surpate, blocurile căzute de piatră ecarisată tind să fie acoperite integral de vegetație. Încet, dar sigur, doar panoul de la intrare va mai indica cu certitudine că aici se află ruinele unei cetăți, vegetația recâștigând lupta cu acestea, readucând situația la starea de dinainte de secolul XX.

În cei 19 ani, de când cetatea a devenit monument UNESCO, nu a mai fost efectuată nicio cercetare arheologică în interiorul sau în arealul ei de protecție, după cum nu a fost efectuat niciun demers în ceea ce privește protejarea, restaurarea și conservarea structurilor de zid, a teraselor și a amenajărilor specifice din interiorul acesteia. Au fost doar adăugate, în anul 2007, un panou explicativ privind monumentul și un indicator al drumului de acces, drum care, între timp, tinde să devină inaccesibil din cauza regimului de proprietate. Inevitabil, întrebarea retorică ce se naște din situația descrisă mai sus este: „A fi sau a nu fi... UNESCO?”

Rezumat

Lucrarea de față se ocupă de problematica măsurătorilor de protecție într-un monument UNESCO, cetatea dacică din Căpâlna (județul Alba), din punct de vedere judiciar. Cauza abordării este recuperarea unui tezaur de bijuterii de aur, furat în 2001 din cetatea dacică din Căpâlna. După șapte ani de trafic ilegal de artefacte de pe piața neagră a antichităților, forțele reduse românești au recuperat tezaurul din Germania, cu sprijinul generos al unui expert din Frankfurt am Main. Un detaliu important îl reprezintă reconstrucția „circumstanțelor descoperite” din aria protejată a cetății Căpâlna de către braconierii arheologici din Deva (județul Hunedoara).

Situl cetății dacice din Capâlna a fost inclus în Lista patrimoniului mondial UNESCO în 1999, împreuna cu alte cinci cetăți similare din județul Hunedoara.
Autorul descrie modul în care a văzut personal situl arheologic în ultimii 12 ani, deoarece a fost implicat în investigații judiciare de recuperare a bijuteriilor de aur furate de aici. Detaliile traseului de acces, marcajul monumentului, istoria cercetării, prezentarea rezultatelor cercetării arheologice, rezultatele intervențiilor ilegale efectuate de braconierii siturilor arheologice sunt prezentate. Concluziile studiului nu sunt încurajatoare, deoarece modul în care acest monument UNESCO este îngrijit astăzi este departe de ceea ce ar trebui să fie, departe de ceea ce prevăd legile naționale și internaționale în domeniul protecției patrimoniului cultural.

Cuvinte-cheie: cetate dacică, Căpâlna, distrugeri, investigații penale, conservare-restaurare.

Abrevieri bibliografice

Borangic 2017 — C. Borangic, *Seniorii războiului în lumea dacică. Elite militare din secolele II a.Chr.-II p.Chr. în spațiul carpato-dunărean,* Alba Iulia, 2017.

Ciută 2015 — M.-M. Ciută, „Afacerea Colierul", *Astra. Serie nouă*, Brașov, anul VI (XLIX), nr. 3-4, (343-344), 2015, p. 65-71.

Ciută 2018 — M.-M. Ciută, „Un colier din aur cu pandantive și o pereche de cercei, din aur, de la Căpâlna (com, Săsciori, jud. Alba)", în *Apulum*, LV, 2018, sub tipar.

Ciută, Condruz 2013 — M.-M. Ciută, A. Condruz, „Posibile orientări astronomice ale contextelor cu depuneri din aur și argint, din proximitatea Zonei Sacre a Sarmizegetusei Regia (com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara", în *Patrimonium* III, București, 2013, p. 171-192.

Fântâneanu 2013 — C. Fântâneanu, „Colierul cu pandantive și cercei de la Căpâlna (com. Săsciori, jud. Alba)", în *Aurul și argintul antic al României. Catalog de expoziție,* București, Muzeul Național de Istorie, ed. E. Oberländer-Târnoveanu, 2013, p. 207-208.

Florea 2015 — G. Florea, *Matrița de bronz de la Sarmizegetusa Regia*, Cluj-Napoca, 2015.

Higgins 1961 — R.A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery,* London, 1961.

Glodariu, Moga 1989 — I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

Glodariu, Moga 2006 — I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, (ed. II), Alba Iulia, 2006.

Lazăr 2008 Aug. Lazăr, „Combaterea criminalității contra patrimoniului cultural național", în *Patrimonium* I, ed. Aug. Lazăr et al., 2008, București, Ed. Lumina Lex, p. 125-176.

Lazăr 2009 Aug. Lazăr, „Metodologia investigării infracțiunilor din domeniul patrimoniului cultural național", în *Patrimonium* II, Cluj-Napoca, 2009, p. 391-474.

Millenia Opes 2015 *Millenia Opes. Reîntregirea bogăției milenare a României. Catalog*, ed. M. Sechelariu, P. Tobă, V. Vasile, M. Pitulescu, B. Carp, București, 2015.

Rechizitoriu 2012 Aug. Lazăr, *Rechizitoriu la dosarul penal 300/P/2010,* 24.09.2012, mss, atașat dosarului penal.